

бібліотечних кадрів. Створюються посібники з елементами програмованого навчання: «Наукова обробка документів і організація бібліотечних каталогів» та «Бібліотечні фонди».

На кафедрах загального та галузевого бібліографознавства проводяться дослідження бібліографознавства в історичному, теоретичному й практичному аспектах.

Тема «Читання і пропаганда української художньої літератури в бібліотеках для дітей та юнацтва», історії розвитку дитячих та юнацьких бібліотек України розробляється всебічно.

Суттєві перетворення в бібліотечній справі, зумовлені зміною політичної, економічної, культурної ситуації, потребують вироблення нової бібліотечної політики, входження українських бібліотек у міжнародне інформаційне середовище, створення нових бібліотечних технологій на основі автоматизації і комп'ютеризації бібліотечно-бібліографічних, інформаційних процесів; наукового осмислення і методологічного обґрунтування всіх процесів практики, її теоретичного забезпечення.

Плануються дослідження таких фундаментальних теоретичних проблем:

- з книгознавства - типологічний аналіз української книги, історико-кодикологічне дослідження рукописної і друкованої книги, вивчення рукописів, стародруків, колекцій у фондах

бібліотек України, аналіз друкованої продукції, рукописів та архівів української діаспори;

- з бібліотекознавства - дослідження інформаційних потреб читачів, оптимізація бібліотечно-інформаційних ресурсів України, проблеми документознавства і наукової обробки документів, наукове забезпечення нової бібліотечної технології, вивчення історії розвитку бібліотечної справи в Україні;

- з інформатики - інформатизація бібліотек, автоматизація основних процесів бібліотечної роботи;

- з бібліографознавства - створення теоретичних основ розвитку бібліографії в умовах інформатизації суспільства, розробка теорії і методики створення національної та галузевої бібліографії України, її історії, теорії та практики; бібліографічна діяльність української діаспори, аналіз бібліографічних зв'язків з іншими країнами.

Розроблятимуться і науково-методичні та прикладні проблеми галузі, спрямовані на узагальнення набутого досвіду, забезпечення навчального процесу, а саме: посібники, підручники, хрестоматії, методички.

Розв'язанню цих проблем (організаційно і методично) має допомогти дослідницький центр - науково-дослідна лабораторія бібліотеко-, бібліографо- і книгознавства, яку вже створено при факультеті бібліотечно-інформаційних систем.

В.С.Пашкова

ЕТИКА БІБЛІОТЕКАРЯ

(за матеріалами американської преси)

У США кодекс етики є обов'язковим для кожної професійної групи. Найвідоміші нам - кодекси етики лікаря, юриста. Кодекс етики, який регулює також поведінку професійних бібліотечних працівників є однією з обов'язкових умов виділення та існування бібліотечної професії [1]. Розглянемо, як підходять до питань етики бібліотечного працівника в США, як висвітлюються ці проблеми в спеціальній літературі.

Кодекс етики було прийнято Американською бібліотечною асоціацією в 1939 р., потім він

доопрацьовувався та доповнювався. Останній, що діє й сьогодні, затверджено у 1981 р. [2]. В основному він базується на «Бібліотечному біллі про права», головна ідея якого - забезпечення вільного доступу до інформації та обмін нею без будь-яких обмежень і цензури. Концепцію інтелектуальної свободи називають основою етики бібліотечного працівника. Спинимось на основних положеннях «Бібліотечного білля про права». В ньому відзначається, що діяльність бібліотек як центрів інформації та ідей керується такими принципами:

1. Книги та інші бібліотечні ресурси існують

© Пашкова Валентина Степанівна, Київ, 1994

для задоволення інтересів та надаються для інформування й освіти всіх, кого обслуговує бібліотека. Матеріали з їх фондів не повинні вилучатися із-за походження, минулого або політичних позицій тих, хто їх створював.

2. Бібліотеки мають надавати матеріали та інформацію, які відбивають різні погляди на поточні чи історичні події. Матеріали не повинні заборонятися або виключатися через ідейне або партійне несхвалення.

3. Цензура не повинна заважати виконанню основних функцій бібліотеки - інформувати та просвіщати.

4. Бібліотеки мають консолідуватися в своїй діяльності з усіма, хто чинить опір обмеженню вільного висловлювання та вільного доступу до ідей.

5. Право особи користуватися бібліотекою не можна відмінити або обмежити із-за походження, віку, минулого або переконань.

6. Надаючи свою площу для потреб громадськості, бібліотеки мають робити це на рівноправній основі для всіх громадян, незважаючи на їхні погляди, вірування тощо [3].

Проблеми етики бібліотечного працівника особливо активно обговорюються та пильно вивчаються в США з середини 70-х років. За даними Дж. Костера, протягом наступного десятиріччя в покажчику «Література з бібліотекознавства» відображено 142 публікації з питань етики [4]. Дискусії щодо основних положень кодексу етики бібліотечних працівників продовжуються і тепер. Наприклад, випуск журналу «Library Trends» за 1991 р. (видається в Іллінойському університеті) був повністю присвячений питанню «Етика та розповсюдження інформації» [5], як і збірник «Інформаційна етика в бібліотечній справі та виробництві інформації» [6]. З 1992 р. видається спеціальний журнал такого спрямування - «Journal of Information Ethics» [7].

Звісно, що бібліотечні працівники в своїй роботі мають керуватися високими вимогами компетентності, відповідальності, чесності, надійності, неупередженості тощо.

Етика ґрунтується на положенні про соціальну відповідальність. Поняття це з часом змінювалось.

Як указує Р. Дю Монт [8], спочатку бібліотекарі основну відповідальність вбачали в збереженні фондів. Пізніше постало питання про відповідальність щодо обслуговування перед читачем або споживачем інформації, тобто всіма, хто звертається до бібліотеки. Сьогодні все частіше йдеться про відповідальність бібліотекаря перед суспільством у цілому. Один з основних курсів, який викладається в ряді бібліотечних шкіл США, наприклад, у Католицькому університеті (Вашингтон), називається «Бібліотеки та інформація в суспільстві». В ньому розглядається і комплекс етичних проблем.

Проблеми етики тісно пов'язані з системою цінностей. В чому ж вбачаються основні цінності бібліотечного та інформаційного обслуговування? В економічній вигоді чи рівних можливостях для кожного отримувати інформацію? У сприянні самовиявленню особистості чи надбанні усього суспільства? У сприянні культурній неповторності та різноманітності чи забезпеченні культурної монолітності?

Дж. Костер пропонує розглядати систему цінностей як сукупність цінностей (професійних, соціальних чи персональних) кожного бібліотекаря та цінностей іншої сторони - споживача, організації тощо. Складні етичні проблеми виникають тоді, коли ці цінності вступають у суперечність [9]. Спеціалісти підкреслюють, що в суспільстві, де існує плюралізм думок, бібліотечний працівник у своїй діяльності не може керуватися тільки своїми поглядами та переконаннями, пристрастями. Він, насамперед, - представник своєї установи - бібліотеки, яка розглядається як «центр ідей та інформації» («Бібліотечний більз про права»).

Питання етики щоденно постають у процесі спілкування з колегами, з читачами бібліотеки та споживачами інформації, у відносинах бібліотеки з суспільством. Етичний кодекс вимагає протистояти будь-якому тиску з боку окремих осіб чи груп - політичних, релігійних, наукових, - спрямованому на цензуру бібліотечних матеріалів. Питанням цензури в різних її аспектах займаються науковці, бібліотечні працівники США. Наприклад, у Нью-Йоркській публічній бібліотеці діяла виставка «Цензура в слов'янському світі»,

путівник по якій підготувала дослідниця з цієї проблеми професор Маріанна Такс Чолдін [10].

Серед важливих етичних питань - конфіденційність, котру необхідно забезпечувати під час довідково-бібліографічного обслуговування читачів, при бібліографічному інформуванні, інформаційному пошуку, у процесі видачі літератури тощо. З питань етики бібліотечного обслуговування було складене спеціальне положення, затверджене Американською бібліотечною асоціацією в 1979 р. Конфіденційною має бути інформація про коло читання читача. Ця тема бурхливо обговорюється в бібліотечній періодиці США. Як відзначав Р. Гаруджян [11], свого часу ФБР пильно вивчало доступність бібліотек США для іноземців, коло їх читацьких інтересів начебто для того, щоб захистити країну від шпигунів. У 1970 р. Американська бібліотечна асоціація затвердила «Положення про конфіденційність даних про читачів» - документ, який обумовлює дії бібліотек, спрямовані на забезпечення конфіденційності. Дійсно, бібліотекар володіє різноманітною інформацією про своїх читачів. Він має відомості про місце роботи та проживання читача і обізнаний з колом його читання, знає номер його посвідчення водія, номер картки соціального страхування. Як розпорядиться цією інформацією бібліотечний працівник? Як відреагує, коли якимись відомостями зацікавляться родичі читача, журналісти, представники закону? В літературі описаний випадок, коли в 1987 р. у працівника бібліотеки Колумбійського університету представники ФБР намагалися одержати певну інформацію про читачів-іноземців [12]. У процесі дискусій більшість працівників доходять висновку, що необхідно забезпечити конфіденційність бібліотечного обслуговування. Навіть батькам не нададуть інформацію про коло читання дитини: право особи на конфіденційність не обмежується віком. Якщо батьки хочуть знати й контролювати коло читання своєї дитини, вони, вважають бібліотекарі США, мають робити це в інший спосіб.

Якісне довідково-бібліографічне обслуговування передбачає, і це є однією з етичних норм, надавати читачам найповніші й точні відповіді на

їхні запитання. Але виникають такі ситуації, коли перед бібліотекарем постають етичні проблеми. В пресі США активно обговорюються питання про норми поведінки бібліотечного працівника в разі одержання запитів, які можуть привести до небезпечних наслідків для суспільства, кожної окремої людини, природи тощо. Скажімо, як слід поведеться бібліотекарю, коли читач цікавиться літературою про самогубство, наркотики або вибухові речовини? У 1976 р. американський учений Гауптман у тринадцятиох бібліотеках давав запити на інформацію про вибухонебезпечний бездимний порох, намагаючись створити враження, ніби він збирається висадити в повітря будинок у передмісті. Жоден з бібліотечних працівників, підкреслював дослідник, не розглядав його запит з етичного погляду. Це дослідження та його висновки описувалися в літературі, широко обговорювались бібліотечним загалом [13]. При цьому думки авторів публікацій про етичність дій бібліотекарів та їх обов'язки були часом розбіжні. Але більшість згодилася, що бібліотекар не може перебирати на себе роль цензора, підозрювати всіх читачів; його професійний обов'язок - «думати, вирішувати та балансувати між потребами читача й суспільства» [14].

З розвитком сучасних інформаційних технологій виникли нові етичні проблеми. Спостерігається розбіжність між проголошеним правом особи на вільний і рівноправний доступ до інформації та суттєвими витратами на запровадження нових технологій, зростаючими цінами на інформацію. А звідси й суспільна нерівноправність у користуванні нею. Інші проблеми пов'язані з власністю на комп'ютерні програми, з копіюванням даних, збиранням платні за інформацію тощо [15].

У спеціальній літературі США обговорюються питання, чи етично бібліотечному працівникові мати приробіток [16] або чи правомірно, що інформаційні брокери користуються бібліотечним обслуговуванням безкоштовно [17]? Є й інші проблеми. Так, американські бібліотекарі вважають, що неетично надавати пріоритет в обслуговуванні, наприклад, видавати нові книжки впливовим особам, а не тому, хто перший по них

звернувся [18]. Новий підхід до питань етики - менеджерський [8], який зосереджується на технології прийняття рішень, а не на філософських диспутах про відповідальність, бо прийняття будь-якого з них завжди є питанням етики. Застосування певних методів дає змогу відповідальним особам реалізовувати соціальне призначення бібліотеки. Формулювання конкретних цілей допомагає визначити обов'язки установи та окремих працівників.

Жоден кодекс бібліотечної етики не може

передбачити й розв'язати всі проблеми, які виникають у процесі роботи. Американські бібліотекарі вважають за потрібне постійно обмінюватися думками з цього приводу. Основні вимоги та підходи до розв'язання етичних проблем важливо засвоювати тим, хто навчається бібліотечній професії. Найкращий шлях для цього, на думку Т.Беллардо [19] та Р. Дю Монт [8], - органічно ввести цей матеріал у процес викладання всіх спеціальних дисциплін у бібліотечних школах.

1. *Bailey M.J.* The special librarian as a supervisor or middle manager. - [S.I.]: Special Libraries Association, 1991. - P.80-81.
2. Statement on Professional Ethics, 1981 // *American Libraries*. - 1981. - No. 12(6). - P. 335.
3. Library Bill of Rights // *Handbook of organization, 1991/1992 and membership directory*. - Chicago; London: ALA, 1991. Part: ALA Policy Manual.
4. *Koster G.E.* Ethics in reference service: codes, case studies, or values? // *Reference Services Review*. - 1992. - Vol. 20. - N 1. P.73.
5. *Library Trends*. - 1991. - No. 40(2): Ethics and dissemination of information. - 375 p.
6. Information ethics: Concerns for librarianship and the information industry / Ed. by A.P.Mintz. - Jefferson, N.C.: McFarland, 1990/
7. *American Libraries*. - 1993. - April. - P.336.
8. *Du Mont R.R.* Ethics in librarianship: A management model // *Library Trends*. - 1991. - No. 40(2). - P.200-215.
9. *Koster G.E.* Ethics in reference service: codes, case studies, or values? // *Reference Services Review*. - 1992. - Vol. 20. - № 1. P.77.
10. *Choldin M.T.* Censorship in the Slavic world: An exhibition in the New York Public Library. - [N.-Y., 1984]. - 24 p.
11. *Garoogian R.* Librarian / patron confidentiality: An ethical challenge // *Library Trends*. - 1991. - No. 40(2). - P. 216-233.
12. *Jbid.* - P. 217-218.
13. Описується за: *Koster G.E.* Ethics in reference service: codes, case studies, or values? // *Reference Services Review*. - P. 73-74.
14. *Jbid.* - P. 74,76.
15. *Blixrud J.C., Sawyer E.J.* A code of ethics for ASIS: the challenge before us // *Bulletin of the American Society for Information Science*. - 1984. - № 11(1). - P. 8-10.
16. Is it ethical for library staff to get perquisites? // *American Libraries*. - 1985. - № 16(1). - P. 16.
17. Should information brokers get free library services? // *American Libraries*. - 1985. - № 16(5). - P.288.
18. *Anderson A.J.* Preferential treatment // *Library Journal*. - 1984. - № 109(16). - P. 1825-1827.
19. *Bellarado T.* Teaching professional ethics // *Education for information*. - 1992. - № 10. - P.83-86.

Імператорська бібліотека і кунсткамера в Берліні.
Ілюстрації з «Книги мандрів Едварда Брауна. Видання 1686 р.

